

Het belang van het pleidooi en de kunst van het pleiten in de civiele procedure

C.J.M. Klaassen*

1 Inleiding

Vlot van tongriem gesneden advocaten die elkaar vliegen afvangen tijdens een vlamvend pleidooi... een scene die in veel tv-series of films waaraan een advocaat te pas komt te zien valt: *Pleidooi*, *Keyzer & De Boer Advocaten*, *L.A. Law*, *Laws of Attraction* en vele andere. Noch het wellicht mede daardoor bij menig niet-jurist, maar ook menig rechtenstudent, bestaande beeld dat het houden van pleidooien de belangrijkste bezigheid is van advocaten, noch het beeld dat dit sprankelende gebeurtenissen plegen te zijn, stemt overeen met de werkelijkheid. Mij beperkend tot de 'gewone' civiele dagvaardingsprocedure, geldt dat zowel in eerste aanleg – bij de rechtbank – als in hoger beroep – bij het gerechtshof – slechts in een zeer gering aantal zaken een pleidooi wordt gehouden in de gebruikelijke betekenis die aan dit begrip wordt toegekend: een zitting waarbij als regel de advocaten van partijen¹ ten overstaan van de rechter het standpunt van hun cliënt om beurten nader mondeling toelichten, om vervolgens kort op elkaars betoog te reageren – de zogenoemde repliek en dupliek – en tevens eventuele vragen van de rechter te beantwoorden.

Noch het bestaande beeld dat het houden van pleidooien de belangrijkste bezigheid is van advocaten, noch het beeld dat dit sprankelende gebeurtenissen plegen te zijn, stemt overeen met de werkelijkheid

In haar welkomstwoord voor de Nationale Pleitmarathon 2010, de jaarlijkse pleitmarathon voor studentenpleitgenootschappen, merkte de president van de rechtbank Arnhem² op: 'In de civiele rechtbankprocedure neemt de betekenis van het pleidooi af'. Om een indruk te geven: bij de handelssector van de rechtbank Arnhem zijn in 2008 2.223 dagvaardingszaken binnengekomen en in slechts 23 daarvan is een pleidooi gehouden. In 2009 bedraagt het aantal ingekomen dagvaardingszaken bij de Arnhemse rechtbank 2.419, in 15 waarvan is gepleit en over 2010 zijn tot september 2010 1.690 dagvaardingszaken binnengekomen en zijn er 10 pleidooien gehouden.³ Hoewel het mij helaas niet lukte binnen de mij voor het schrijven van dit artikel gestelde termijn vergelijkbare landelijke cijfers boven water te krijgen, is mijn indruk op basis van gesprekken met diverse nauw bij de Rechtspraak betrokkenen dat het Arnhemse beeld niet afwijkt van het landelijke beeld: het aantal pleidooien loopt terug. Deze terugloop wordt in het algemeen toegeschreven aan de sinds 2002 gebruikelijke comparitie na antwoord (waarover nader onder 3).

In de rechtenstudies aan de diverse faculteiten wordt de nodige aandacht besteed aan pleitvaardigheid, veelal door middel van een oefenrechtbank

Echter: in de rechtenstudies aan de diverse faculteiten wordt de nodige aandacht besteed aan pleitvaardigheid, veelal door middel van een oefenrechtbank. Zo kent bijvoorbeeld de Nijmeegse rechtenfaculteit, naast de Rota

* Prof. mr. C.J.M. Klaassen is hoogleraar Burgerlijk recht en Burgerlijk procesrecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

1 Partijen mogen overigens ook zelf hun zaak bepleiten, ook in zaken waarin procesvertegenwoordiging door een advocaat verplicht is; zie art. 134 lid 3 Rv. In de praktijk komt het echter zelden voor en volstaat een partij veelal met het beantwoorden van eventuele vragen van de rechter en soms een kort 'laatste woord'.

2 Mw. mr. M.L.J.C. van Emden-Geenen.

3 Met dank aan mw. mr. Van Emden-Geenen, voormeld, voor de verstrekte cijfers.

Criminalis en de Rota Administrativa, al sinds 1924 de Rota Carolina, een civielrechtelijke oefenrechtbank waaraan elke student Nederlands recht in de bachelorfase van de studie dient deel te nemen en in welk verband hij onder andere een pleidooi dient te houden in een hem toebedeelde zaak. Leiden kent het Moot Court, de Universiteit van Amsterdam de Oefenrechtbank Privaatrecht, en ook aan de overige juridische faculteiten wordt het nodige gedaan aan het ontwikkelen van mondelinge vaardigheden, veelal door middel van te houden pleidooien in gefingeerde rechtszaken. Zijn dit alle dan niet meer dan van de rechtspraktijk losgezongen, nostalgische vormen om mondelinge (en schriftelijke) vaardigheden te trainen, of komt hieraan toch meer betekenis toe?

In deze bijdrage wil ik aandacht besteden aan twee aspecten van het pleidooi: enerzijds aan de plaats en het belang van het pleidooi in het hedendaagse civiele proces, anderzijds aan het belang van de kunst van 'het pleiten' als zodanig.

2 Het recht op pleidooi en het belang hiervan

Hoewel, zoals vermeld, in de praktijk slechts in een zeer beperkt aantal van de civiele bodemprocedures een pleidooi wordt gehouden, is het recht om dit instrument desgewenst in te zetten van groot belang en is hierover dan ook diverse malen tot en met de Hoge Raad toe geprocedeerd. De uitkomst van deze rechtspraak, gewezen onder de vigeur van het 'oude', vóór 1 januari 2002 geldende procesrecht voor de procedure in eerste aanleg,⁴ is dat er weliswaar geen absoluut recht op pleidooi bestaat, maar dat de rechter niettemin slechts in uitzonderingsgevallen pleidooi kan weigeren als één van de partijen daarom vraagt. Eén en ander is terug te voeren op artikel 144 lid 1 van het toenmalige Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (oud-Rv), maar tevens speelt hierbij (het 'jongere') artikel 6 EVRM een rol, op grond waarvan partijen recht hebben op *oral hearing*. In één van de ondertussen klassieke zaken over het recht op pleidooi, Boumans/Bistro 't Plenske,⁵ is door de Hoge Raad als lijn uitgezet dat in geval de wederpartij tegen toewijzing van het verzoek om pleidooi bezwaar maakt, slechts daartoe aangevoerde 'klemmende redenen' tot afwijzing van het verzoek kunnen leiden. Van een klemmende reden kan bijvoorbeeld sprake zijn als de procedure door het pleidooi

op onaanvaardbare wijze zou worden vertraagd. Hiernaast kan de rechter een verzoek om pleidooi ook ambtshalve afwijzen – dus zonder dat de wederpartij hiertegen bezwaar maakt – maar alleen op de grond dat toewijzing van het verzoek strijdig zou zijn met de eisen van een goede procesorde.

Hoewel in de praktijk slechts in een zeer beperkt aantal van de civiele bodemprocedures een pleidooi wordt gehouden, is het recht om dit instrument desgewenst in te zetten van groot belang

In elk van beide hiervoor bedoelde gevallen zal de rechter de redenen voor zijn afwijzing van het verzoek uitdrukkelijk moeten vermelden en zijn beslissing daaromtrent deugdelijk moeten motiveren, zo besliste de Hoge Raad.⁶ Deze lijn is in diverse latere arresten bevestigd.⁷ Uit deze rechtspraak blijkt bijvoorbeeld dat het argument dat het pleidooi geen nieuwe gezichtspunten zal opleveren, geen reden vormt een partij het recht op pleidooi te onthouden.⁸ Een partij kan immers ook andere valide argumenten hebben om een pleidooi te willen houden dan de rechter te informeren over actuele ontwikkelingen in zijn zaak die van belang kunnen zijn voor de door de rechter te nemen beslissing of althans het (alsnog) naar voren brengen van feiten die tot dan toe niet of onvoldoende zijn belicht of het anderszins naar voren brengen van nieuwe gezichtspunten.

Een voorbeeld. In het algemeen vindt de verschijning van partijen bij een comparitie na antwoord ten overstaan van één rechter plaats, ook als de zaak door een meervoudige kamer wordt beslist.⁹ Een partij kan de behoefte hebben om een keer 'oog in oog' te staan met alle rechters die bij de beslechting van zijn zaak betrokken zijn en ten overstaan van hen allen zijn standpunt mondeling toe te lichten.¹⁰ Hierbij kan ook de wens om de rechter een indruk te geven van de bij de zaak betrokken partijen een rol spelen. Ik herinner me een dergelijk geval uit mijn eigen advocatentijd. Mijn cliënt was verhuurder van een horecagelegenheid. Al jarenlang had hij regelmatig problemen met de huurder van deze gelegenheid vanwege achterstallige huurtermijnen en er waren al diverse ontbindingsprocedures opgestart. Telkens als de dreiging

4 Op 1 januari 2002 is de Wet herziening van het procesrecht voor burgerlijke zaken, in het bijzonder de wijze van procederen in eerste aanleg van 4 december 2001, *Stb.* 2001, 580 in werking getreden. Met name Boek 1 van het Wetboek van Burgerlijke rechtsvordering (hierna ook 'Rv') is hierbij gewijzigd.

5 HR 15 maart 1996, *NJ* 1997, 341, m.nt. H.J. Snijders.

6 Het arrest Boumans/Bistro 't Plenske betrof het recht op pleidooi in hoger beroep. Dat is in zoverre relevant dat uit dit arrest tevens volgt dat het feit dat degene die pleidooi vraagt daaraan voorafgaand geen memorie van antwoord heeft ingediend, en dus het recht op een schriftelijke reactie op het standpunt van de wederpartij (zoals neergelegd in diens memorie van grieven) ongebruikt voorbij heeft laten gaan, op zichzelf geen beletsel vormt voor het toewijzen van het pleidooi gelet op de devolutieve werking van het appel. Vgl. verder HR 29 september 1995, *NJ* 1997, 340.

7 Zie HR 5 oktober 2001, *NJ* 2002, 514 m.nt. W.H.D. Asser (Verbeek/Stichting Christelijke Hulpverlening), HR 15 november 2002, *NJ* 2004, 2, m.nt. W.H.D. Asser en *JBPr* 2003, 6, m.nt. A. Knigge (Stichting Algemeen Nederlands Persbureau/Spruijt), HR 11 juli 2003, *NJ* 2003, 567 en *JBPr* 2003, 58, m.nt. K. Teubert (Van den Kieboom/Lensvelt BV) en HR 3 oktober 2003, *NJ* 2004, 3 (Nijenhuis/Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers) – alle eveneens betreffende het recht op pleidooi in hoger beroep.

8 HR 15 november 2002, *NJ* 2004, 2, m.nt. W.H.D. Asser (Stichting Algemeen Nederlands Persbureau/Spruijt) en HR 3 oktober 2003, *NJ* 2004, 3 (Nijenhuis/Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers).

9 Overigens worden zaken als regel door een enkelvoudige kamer behandeld en is behandeling door een meervoudige kamer uitzondering (art. 15 Rv). Anderzijds geldt dat bij sommige rechtbanken (met name) bij letselschadezaken meervoudige comparities worden gehouden.

van een ontbinding en daaraan gekoppelde veroordeling tot ontruiming daadwerkelijk in zicht kwam, pleegde de verhuurder de achterstallige huurtermijnen alsnog te betalen, met als gevolg dat de gevorderde ontbinding en ontruiming door de rechter werden afgewezen, mede gelet op het door de huurder naar voren gebrachte groot belang van behoud van zijn broodwinning. De verhuurder had genoeg van deze gang van zaken en hechtte eraan dat er in de op dat moment lopende appelprocedure een pleidooi zou plaatsvinden, niet omdat er juridisch of feitelijk nieuws te melden viel 'maar zodat de rechter eens ziet met wat voor volk hij te maken heeft'. Ter gelegenheid van het pleidooi waren de over en weer betrokken personen daadwerkelijk aanwezig, allen in hun beste pak. Of de kennismaking van de rechters met partijen op enigerlei wijze van invloed is geweest op de beslissing blijft gissen, maar mijn cliënt heeft de zaak gewonnen en in elk geval hij had de overtuiging dat de pleitzitting hieraan een positieve bijdrage had geleverd.

Wat hiervan ook zij: ik denk dat het feit dat hij de gelegenheid heeft gehad zijn zaak op deze manier aan de rechter te presenteren ook in het geval de uitkomst van de appelprocedure anders zou hebben geluid, zou hebben bijgedragen aan de acceptatie hiervan, en ook dat is van belang. Overigens is het aan te raden om als advocaat in een dergelijk geval aan de rechter uit te leggen dat pleidooi is gevraagd omdat 'cliënt er zeer veel waarde aan hecht dat zijn zaak mondeling ten overstaan van u wordt toegelicht en u zich hiervan een beter beeld kunt vormen dan alleen op basis van het papieren dossier'. Niettemin: in het algemeen dient het pleidooi er vooral toe om de feitelijke en/of juridische aspecten van een zaak nog eens nader toe te lichten omdat men meent dat deze op papier onvoldoende uit de verf kunnen komen of zijn gekomen.

Hoewel het accent ter gelegenheid van een pleidooi regelmatig op de juridische uiteenzetting wordt gelegd, meen ik dat een pleidooi vooral dienstig kan zijn om feiten nader toe te lichten. Mede doordat partijen over en weer direct kunnen reageren op hetgeen te berde wordt gebracht en de rechter vragen kan stellen als hem iets niet duidelijk is, kan een mondelinge toelichting van de feiten die aan het geschil ten grondslag liggen verhelderend werken en misverstanden uit de weg ruimen. Mijn persoonlijke ervaring als rechter- respectievelijk raadsheer-plaatsvervanger is dat je hierdoor soms toch een andere 'afdrank' van een zaak krijgt dan voordien, puur op basis

van het papieren dossier het geval was. Mijn ervaring is, gelet op het aantal keren dat ik als plaatsvervanger 'zit' en pleidooien bijwoon, echter slechts een beperkte. Ik refereer dan ook graag aan de woorden van de aanmerkelijk meer ervaren president van de rechtbank Arnhem, die de deelnemers aan de Nationale Pleitmarathon meegaf: 'Gebruik geen overdreven taal en te grote woorden, het op bescheiden wijze aandragen van je argumenten heeft vaak meer effect dan het op luide toon uitdragen van je gelijk. Besteed verder vooral aandacht aan de feiten. Want juist de feiten zijn het terrein van de advocaat; het recht kent de rechter (als het goed is), maar in het op overtuigende, rustige en voor de cliënt gunstige wijze presenteren van de feiten schuilt de kracht van de goede pleiter'.¹¹

Hoewel het accent ter gelegenheid van een pleidooi regelmatig op de juridische uiteenzetting wordt gelegd, meen ik dat een pleidooi vooral dienstig kan zijn om feiten nader toe te lichten

3 De plaats van het pleidooi in het huidige Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering

Ondertussen heeft de Nederlandse wetgever het recht op pleidooi wat betreft de procedure in eerste aanleg enigszins ingeperkt. Artikel 144 lid 1 oud-Rv bepaalde simpelweg dat partijen 'na het wisselen der conclusieën' toegelaten werden tot de pleidooien of dat daartoe een nadere dag werd bepaald 'tenzij partijen op de stukken regt verlangen'. Weliswaar bepaalt het huidige artikel 134 lid 1 Rv eveneens dat, voordat de rechter over de zaak beslist, aan partijen desverlangd gelegenheid wordt geboden voor pleidooien, maar vervolgens wordt daaraan toegevoegd: 'Indien partijen op een terechtzitting op de voet van artikel 131 hun standpunt in voldoende mate hebben kunnen uiteenzetten, kan de rechter bepalen dat geen gelegenheid zal worden gegeven voor pleidooien'.

De verwijzing naar de 'terrechtzitting op de voet van artikel 131', duidt op de zogenaamde comparitie na antwoord ('cna'), die in de huidige dagvaardingsprocedure bij de rechtbanken in principe standaard plaatsvindt nadat ieder van de partijen één schriftelijk

¹⁰ Vgl. de conclusie van A-G Verkade onder 3.13 bij HR 15 november 2002, NJ 2004, 2 (Stichting Algemeen Nederlands Persbureau/Spruijt). Overigens biedt het houden van een pleidooi geen garantie oog in oog te hebben gestaan met de rechter/alle rechters die de zaak beslist of beslissen. Ondanks dat wel zo veel mogelijk lijkt te worden nagestreefd dat dit dezelfde personen zijn, kan dit door bijvoorbeeld ziekte of wisseling van sector anders uitpakken; ook is denkbaar dat een pleidooi wordt gehouden voor een enkelvoudige kamer en de zaak alsnog door een meervoudige kamer wordt beslist.

¹¹ Welkomstwoord ter gelegenheid van de Nationale Pleitmarathon 2010. Vgl. ook het adagium *Da mihi facta dabo tibi ius*: geef mij de feiten en ik geef u het recht.

stuk heeft kunnen indienen, te weten eiser zijn dagvaarding en gedaagde zijn conclusie van antwoord. Simpel gezegd, komt dit er in het algemeen op neer dat de rechter partijen beveelt om tezamen met hun wederzijdse raadslieden op een zitting te verschijnen om aan de fungerend rechter nadere inlichtingen te verstrekken en/of te bezien of de zaak in der minne kan worden geregeld (art. 131 jo. 87 en 88 Rv) alsmede – in sommige gevallen – om afspraken te maken over de manier waarop voortgeprocedeerd zal worden.¹² Tenzij de rechter oordeelt dat een zaak niet geschikt is voor een comparitie na antwoord – bijvoorbeeld omdat deze zeer ingewikkeld is en het de rechter zinvoller voorkomt dat partijen de zaak eerst verder op schrift uiteenzetten – vindt een dergelijke comparitie thans dus steeds plaats. Dat betekent dat tegenwoordig – anders dan vroeger – in het overgrote deel van de dagvaardingsprocedures aan partijen al een gelegenheid wordt geboden om in persoon bij de rechter te verschijnen en met de rechter te communiceren en dergelijke zaken in de regel (anders dan vroeger) niet meer puur op basis van schriftelijke stukken worden afgedaan als door partijen geen pleidooi wordt gevraagd. Tegen deze achtergrond heeft de wetgever gemeend het recht op pleidooi te kunnen beperken op de hiervoor aangegeven wijze.¹³ In de kern weergegeven is de gedachte hierachter dat als er een comparitie na antwoord is bevolen, partijen in beginsel voldoende de gelegenheid hebben gehad hun standpunt mondeling uiteen te zetten en de rechter in een dergelijk geval om die reden een verzoek tot het houden van een pleidooi mag afwijzen.¹⁴

Het is echter de vraag of een comparitie na antwoord, gelet op de invulling die hieraan in de praktijk gegeven pleegt te worden,¹⁵ kwalificeert als een *oral hearing* in de zin van artikel 6 EVRM. In de landelijke handleiding 'Regie vanaf de conclusie van antwoord', een intern stuk van de Rechtspraak, wordt geopperd als rechter in het vonnis waarbij een comparitie wordt bevolen ('comparitievonnis') op te nemen dat er bij de comparitie geen gelegenheid is tot pleiten. Dat betekent niet dat een advocaat in het geheel geen argumenten ten faveure van zijn cliënt te berde mag brengen, maar dat er geen gelegenheid is te pleiten in de zin van 'juridisch beargumenteren van de zaak aan de hand van een voorbereide, uitgeschreven pleitnotitie, waarbij de advocaten meteen na opening van de zitting het woord krijgen', aldus de omschrijving in de handleiding.¹⁶ De meeste rechters lijken

deze instructie te volgen¹⁷ en advocaten niet veel spreektijd te gunnen om het standpunt van hun cliënt toe te lichten anders dan door het (beknopt) beantwoorden van de vragen die de rechter stelt (maar deze vragen betreffen veelal feiten en worden – daarom – veelal aan de partijen in persoon gesteld).

Tegen deze achtergrond valt zeer te betwijfelen of het feit dat er een comparitie heeft plaatsgevonden op zichzelf een argument vormt om aan te nemen dat partijen voldoende gelegenheid hebben gehad om hun zaak mondeling toe te lichten en op die grond een pleidooi, te houden op een speciaal daarvoor ingeplande pleitzitting, geweigerd kan worden.¹⁸

Overigens is opmerkelijk dat aan de ene kant vanuit de advocatuur het geluid te beluisteren valt dat de cna, gelet op de bij de meeste rechtbanken gebruikelijk inkleding hiervan, niet als een (volwaardige) vervanger van het traditionele pleidooi kan worden beschouwd,¹⁹ terwijl aan de andere kant, vanuit de rechterlijke macht, het teruglopen van het aantal pleidooien uitdrukkelijk in verband wordt gebracht met de invoering van de cna. Ervan uitgaande dát er een verband bestaat tussen de in beginsel standaard cna en de terugloop van het aantal pleidooien, zijn hiervoor verschillende verklaringen denkbaar.

Ervan uitgaande dat er een verband bestaat tussen de in beginsel standaard cna en de terugloop van het aantal pleidooien, zijn hiervoor verschillende verklaringen denkbaar

Een oorzaak zou gelegen kunnen zijn in de mate waarin de rechter gebruik maakt van de in artikel 134 lid 1 Rv neergelegde bevoegdheid om pleidooi niet toe te staan omdat er een cna heeft plaatsgevonden (of althans is bevolen). Een andere oorzaak zou kunnen zijn dat, hoewel de cna door velen – en vooral veel advocaten²⁰ – niet wordt beschouwd als een volwaardig equivalent van het pleidooi, deze figuur de behoefte aan een daadwerkelijk pleidooi toch doet afnemen.

De geluiden die mij vanuit de rechterlijke macht en de advocatuur ter ore komen verschillen. Hierbij gaat het niet alleen om verschillen tussen beide voormelde actoren, maar ook om verschillen tussen bijvoorbeeld

12 Nader over de cna H.J. Snijders, C.J.M. Klaassen en G.J. Meijer, *Nederlands burgerlijk procesrecht*, Deventer: Kluwer 2007, nr. 146-147.

13 A.I.M. van Mierlo en F.M. Bart, *Parlementaire Geschiedenis Burgerlijk Procesrecht*, Deventer: Kluwer 2002, p. 339.

14 Dit geldt ook als weliswaar door de rechter een cna is bevolen, maar partijen hiervan geen gebruik wensens te maken omdat zij menen dat de zaak hiervoor niet geschikt is.

15 Interessante informatie over het verloop van cna's bij althans de Rechtbank Utrecht is te vinden in: P.C. Ippel en S. Heeger-Hertter, *Sprekend de rechtbank. Alledaagse communicatie in de Utrechtse zittingszaal*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2006, ook digitaal beschikbaar via o.a. www.rechtspraak.nl. Vgl. ook J. van der Linden, A. Klijn en F.P. van Tulder, *Meesterlijk gedrag: leren van compareren*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2009, nr. 3, eveneens beschikbaar via www.rechtspraak.nl.

16 Deze handleiding is niet openbaar en alleen digitaal beschikbaar voor leden van de Rechtspraak. Eén en ander is echter te kennen uit de beschouwing van Verschoof (president van de rechtbank Dordrecht) in: *De regiefunctie van de rechter*, R.J. Verschoof e.a., nr. 19 in de reeks vanwege de Nederlandse Vereniging voor Procesrecht, Den Haag 2008, m.n. p. 16. In deze beschouwing wordt ook de status van de handleiding toegelicht.

17 Anders in elk geval de Rechtbank Amsterdam, die heeft besloten de aanbeveling uit de handleiding, om het pleiten op de comparitie na antwoord te verbieden, niet op te volgen, aldus Tonkens (najaar 2007); *De regiefunctie van de rechter*, p. 51.

advocaten. Ik meld dit met de nodige voorzichtigheid c.q. terughoudendheid, want van empirisch onderzoek terzake is geen sprake en het gaat dus slechts om persoonlijke observaties van mijn kant,²¹ maar uit de gesprekken die ik met diverse advocaten heb gevoerd, heb ik de indruk dat de ervaring mede samenhangt met de soort zaken waarin men pleegt te acteren. In 'grote zaken', in de zin van complexe zaken met veelal een groot financieel belang, lijkt menig rechtbank of althans menig rechter enerzijds advocaten meer ruimte te gunnen om hun zegje te doen ter gelegenheid van de cna, terwijl anderzijds een verzoek om (alsnog) te mogen pleiten niet vlot wordt geweigerd (mogelijk tegen de achtergrond van de afweging dat de verzoekende partij, als deze in het ongelijk mocht worden gesteld, vanwege het belang van de zaak al vlot in appel zal gaan, dus hem maar beter alle processuele mogelijkheden in eerste aanleg kunnen worden gegund om aldus mogelijk een appel te voorkomen). In minder grote zaken gaven althans enkele advocaten aan de indruk te hebben enerzijds 'meer' te moeten doen om spreekruimte ter gelegenheid van de cna te krijgen en anderzijds om, na een cna, een verzoek om pleidooi toegewezen te krijgen. Zo vertelde een advocaat tijdens de cna nauwkeurig aantekeningen te maken van de nieuwe feiten die hij had gehoord, om onder verwijzing hiernaar bij de comparitie gelegenheid te krijgen hierop te reageren dan wel om met een beroep op de genoteerde 'nieuwe feiten' zijn verzoek om pleidooi te motiveren.

Hoe dan ook: harde cijfers over de afwijzing van na een cna verzochte pleidooien ontbreken blijkbaar, althans op landelijk niveau, maar dat de laatste jaren en in het bijzonder sinds de invoering van de min of meer standaard-cna het aantal pleidooien in eerste aanleg is teruggelopen lijkt onbetwist.

Dat de laatste jaren en in het bijzonder sinds de invoering van de min of meer standaard-cna het aantal pleidooien in eerste aanleg is teruggelopen lijkt onbetwist

4 De reikwijdte van de regeling van het pleidooi in het huidige Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering

Artikel 144 lid 1 Rv-oud (betreffende het recht op pleidooi) was eveneens van toepassing in hoger beroep (zie art. 347 lid 1 oud-Rv). Arti-

kel 353 van het huidige Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering verklaart weliswaar de tweede titel, waarin artikel 134 lid 1 betreffende het pleidooi staat, van overeenkomstige toepassing in hoger beroep, maar bepaalt dat artikel 131 betreffende de comparitie na antwoord in hoger beroep niet van toepassing is. Dit betekent dat de beperking van het recht op pleidooi in eerste aanleg vanwege de daar bestaande praktijk betreffende de standaard-cna in hoger beroep niet geldt en wat betreft het recht op pleidooi in hoger beroep de hiervoor weergegeven lijn uit de rechtspraak (in elk geval) nog overeind staat.²² Het feit dat het recht op pleidooi wat betreft de appelprocedure in 'Rv' meer gewaarborgd is dan wat betreft de dagvaardingsprocedure in eerste aanleg én het feit dat de appelprocedure niet een min of meer standaard comparitie kent nadat beide partijen een schriftelijk stuk hebben kunnen indienen, neemt niet weg dat ook in appel in de meeste zaken geen pleidooi plaatsvindt. Dit betekent daar in de meeste gevallen echter dat de zaak geheel schriftelijk wordt afgedaan.

Het feit dat er in de meeste civiele dagvaardingszaken noch in eerste aanleg, noch in appel een pleidooi plaatsvindt, betekent niet dat pleitvaardigheid in de civielrechtelijke procespraktijk niet (meer) van belang is

5 Het belang van de kunst van het pleiten

Het feit dat er in de meeste civiele dagvaardingszaken noch in eerste aanleg, noch in appel een pleidooi plaatsvindt in die zin dat er een pleitzitting plaatsheeft waarop de advocaten van partijen ten overstaan van de rechter het standpunt van hun cliënt om beurten nader mondeling toelichten, betekent niet dat pleitvaardigheid in de civielrechtelijke procespraktijk niet (meer) van belang is. In verzoekschriftprocedures vindt als regel een mondelinge behandeling plaats (art. 279 Rv) en in het kort geding staat de mondelinge behandeling zelfs centraal en is dit voor de gedaagde in principe het enige moment om zijn standpunt aan de rechter duidelijk te maken.²³ Maar ook ter gelegenheid van een comparitie (al dan niet na antwoord) komt pleitvaardigheid alleszins van pas. Ik denk

18 Hiervan te onderscheiden is de kwestie of een comparitie (na antwoord), als partijen daarbij wél (in ruimere mate dan thans gebruikelijk lijkt) de gelegenheid wordt geboden hun zaak mondeling toe te lichten ofwel te 'bepleiten', kán kwalificeren als een *oral hearing*, die in de plaats kan komen van het traditionele pleidooi zoals dat op een aparte pleitzitting pleegt te worden gehouden. Ik laat deze kwestie hier rusten. Zie hierover bijv. de noot van W.D.H. Asser onder HR 5 oktober 2001, *NJ* 2002, 514 (Verbeek/Stichting Christelijke Hulpverlening). Zie ook Snijders, Klaassen en Meijer 2007, nr. 155.

19 Aldus bijv. Hugo Smit, 'Servicegericht procederen. Een verlanglijstje', *NJB* 2010, p. 1467-1477.

20 Zie echter ook Tonkens 2008, p. 55. Zij merkt op dat de rolrechter in Amsterdam tot de conclusie is gekomen dat op de comparitie vaak te weinig gebeurt om van gelijk niveau te zijn als een pleidooi.

21 Overigens is er in 2004 wel een enquête gehouden binnen de rechterlijke macht waaruit naar voren zou komen dat comparitierrechters na een comparitie na antwoord zelden een pleidooi toestonden. Aldus Verschoof 2008, p. 55. Anders is blijkbaar de tendens in Amsterdam; zie Tonkens 2008.

22 Zie ook Van Mierlo en Bart 2002, p. 338-339.

23 Zie nader Snijders, Klaassen en Meijer 2007, m.n. nr. 337.

dan aan pleitvaardigheid in de zin van de vaardigheid om op heldere en overtuigende wijze een standpunt voor het voetlicht te brengen en in staat zijn adequaat te reageren op hetgeen de wederpartij – of eventueel de rechter door middel van zijn vragen – hiertegenover stelt. Misschien zou zelfs wel gezegd kunnen worden dat juist doordat advocaten tijdens een cna veelal niet de gelegenheid krijgen te pleiten in de traditionele zin, pleitvaardigheid in de ruime zin zoals hiervoor omschreven extra belangrijk is geworden. Immers, een advocaat krijgt hierdoor bij een cna niet de kans een half uur²⁴ op eigen wijze een betoog te houden, waarbij de rechter hem – zoals bij een pleidooi toch vaak pleegt te gebeuren – laat uitspreken, ongeacht de invulling die aan dit betoog wordt gegeven. De rechter voert bij de cna veel meer de regie en de ruimte voor advocaten om hun zegje te doen is beperkter. Des te meer zaak dus deze ruimte goed te benutten.

Met een vlotte babbel kun je wat krom is niet recht praten en je zult geen zaak winnen enkel op welsprekendheid, maar een overtuigend betoog kan wel van invloed zijn op de door de rechter te nemen beslissing

Met een vlotte babbel kun je wat krom is niet recht praten en je zult geen zaak winnen enkel op welsprekendheid – en dat is maar goed ook – maar een overtuigend betoog kan wel van invloed zijn op de door de rechter te nemen beslissing. Nu is welsprekendheid en overtuigingskracht niet iedereen van huis uit

gegeven. Goed pleiten is echter niet alleen een talent dat je ‘in je hebt of niet’, maar is in elk geval tot het niveau van een ‘ruim voldoende’ te leren. Hiervoor is een grondige voorbereiding vereist want, in de woorden van oud-advocaat en oud-hoogleraar Advocatuur Quant: ‘Pleiten doe je niet zo maar’.²⁵ Voorop staat uiteraard een grondige inhoudelijke voorbereiding: goede dossierkennis en kennis van de relevante rechtspraak en literatuur. Maar dat is pas het begin. Vervolgens moet een advocaat in staat zijn de feiten en de juridische relevantie hiervan op een juiste manier te presenteren.²⁶ Er is geen blauwdruk te geven voor de manier waarop dit dient te gebeuren, wel bepaalde richtsnoeren. Wat de inhoud van het te houden betoog betreft, is bijvoorbeeld van belang rekening te houden met de soort procedure en de plaats die de mondelinge behandeling daarin heeft. Een pleidooi in een kort geding dient anders ingericht te worden dan een pleidooi dat in een ‘gewone’ dagvaardingszaak plaatsvindt nadat er al schriftelijke stukken (conclusies) zijn gewisseld en er misschien een comparitie heeft plaatsgehad. In het eerste geval is het, zeker voor de gedaagde, zaak alle relevante feiten tijdens het pleidooi goed op een rijtje te zetten, in het tweede geval kent de rechter de feiten zoals die in het dossier zijn neergelegd al en is het zaak deze niet allemaal te herhalen maar accenten te leggen en wellicht onderdelen nader toe te lichten. En dan komt het *moment suprême*: de presentatie. Er zijn vele beschouwingen over presentatietechniek, ook toegespitst op het pleiten in rechte.²⁷ Het voert te ver daarop hier in te gaan. Tegen de achtergrond van de vele anekdotes die er in de advocatuur circuleren over ‘slapende rechters’ tijdens pleidooien²⁸ zou ik vooral het belang willen benadrukken van een pleidooi – in welke vorm dan

24 Een half uur is de maximale spreektijd die een partij in eerste termijn bij een pleidooi voor de rechtbank krijgt om haar standpunt toe te lichten. Zie art. 5.4 Landelijk procesreglement voor civiele dagvaardingszaken bij de rechtbank (kenbaar via www.rechtspraak.nl).

25 L.H.A.J.M. Quant, ‘Pleiten doe je niet zo maar’, in: C.M. Breur (red.), *ASSETief! Dertien wijzen van pleiten: 75 jaar juridisch dispuut Tobias Asser*, Den Haag: Jongbloed 1999, p. 14 e.v.

26 Dit geldt overigens uiteraard ook bij schriftelijke stukken.

27 Zie bijv. A. Broekers-Knol e.a., *Pleitwijzer. Succesvol pleiten in de praktijk*, Amsterdam: Bakker 2005. Vgl. ook O.V. Missioura, *Pleiten en bewijzen. Zo werkt het*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2009, p. 243 e.v. Opmerkelijk is de belangrijkste uitkomst van dit onderzoek, te weten dat mannelijk advocaten tijdens het pleiten overtuigender overkomen dan de vrouwelijke advocaten (p. 332).

28 Vgl. ook Quant 1999, p. 14-15.

‘Geachte mevrouw /

ook – méér te maken dan het voorlezen van een pleitnota, die aan de rechter – op diens verzoek – meestal voorafgaande aan het pleidooi al ter hand is gesteld, waardoor deze ofwel kan meelesen ofwel in de verleiding wordt gebracht zich met andere zaken bezig te houden.

‘Dodelijk’ gevolg van voorlezen is het pleidooi te beginnen met ‘Geachte mevrouw/mijnheer de rechter’, omdat dit op kantoor nu eenmaal zo is getypt toen nog niet bekend was wat het geslacht was van de (enkelvoudig zittende) rechter ten overstaan van wie wordt gepleit

Een anekdote die dit belang bij mij als advocaat heeft ingescherpt: nog niet zo lang bevalen van mijn eerste kind, sprak ik met een al wat oudere vrouwelijke rechter over de combinatie ‘gezin en werk’. Zij adviseerde mij vooral *multitasken* aan te leren en illustreerde dit met het voorbeeld dat zij tijdens pleidooien altijd boodschappen- en andere huiselijke *to do*-lijstjes maakte omdat ze hetgeen daar te berde werd gebracht later, als ze het vonnis concipieerde, toch letterlijk in de pleitnota kon nalezen. ‘Dodelijk’ gevolg van voorlezen is ook het pleidooi te beginnen met ‘Geachte mevrouw/mijnheer de rechter’, omdat dit op kantoor nu eenmaal zo is getypt toen nog niet bekend was wat het geslacht was van de (enkelvoudig zittende) rechter ten overstaan van wie wordt gepleit. En zo zijn er nog veel meer voorbeelden...

6 Ter afronding

In deze bijdrage staat de rol van het pleidooi en het belang van de kunst van het pleiten in de civiele procedure centraal. Geconcludeerd kan worden dat de rol van het pleidooi in de klassieke betekenis, althans kwantitatief, niet (meer) zo groot is, maar dit niet afdoet aan het belang van de kunst van het pleiten. Dit geldt echter niet alleen in de civiele procedure. Meer in het algemeen geldt dat de vaardigheid om met kracht van argumenten, op heldere en overtuigende wijze, mondeling een standpunt te kunnen verwoorden en adequaat te kunnen reageren op ‘teggas’ in veel juridische beroepen van belang is. De figuur van het pleidooi is zeer geschikt om deze vaardigheid te trainen en het is dan ook toe te juichen dat het ontwikkelen van mondelinge vaardigheden in deze vorm aan de diverse faculteiten een plaats heeft in de rechtenstudie.

Ik roep studenten graag op eens een kijkje te gaan nemen bij de vele activiteiten die door de pleitgenootschappen worden georganiseerd en vooral: eraan mee te doen!

Eveneens is toe te juichen dat studenten zelf initiatieven hebben ontplooid om buiten het ‘verplichte nummer’ dat de faculteiten aanbieden aandacht te besteden aan het ontwikkelen van pleitvaardigheden door middel van de diverse studentenpleitgenootschappen. Voor zover nog nodig, roep ik studenten graag op eens een kijkje te gaan nemen bij de vele activiteiten die door deze pleitgenootschappen worden georganiseerd en vooral: eraan mee te doen! Voor juristen is zwijgen immers meestal geen goud. ■

mijnheer de rechter'